

Η ΦΥΣΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΣΤΟΝ ΑΡΧΑΙΟ ΚΟΣΜΟ.

Σπουδαίο ρόλο κατείχε η γυμναστική και η δημιουργία ενός καλοσχηματισμένου (*"Γραμμωμένον" κατά τη συνηθισμένη σημερινή ορολογία*) σώματος, στον αρχαίο πολιτισμό μας.

Είναι εύκολο να το διαπιστώσουμε, ακόμα και με μια φευγαλέα ματιά στα έργα τέχνης και κυρίως στα γλυπτά που μας κληροδότησε. Από τις ζωφόρους ως τις επιτύμβιες στήλες, από τις παραστάσεις των αγγείων ως τις διακοσμήσεις των ναών, από την Αθήνα ως τη Σπάρτη, η μυϊκή δύναμη και η μυϊκή μάζα συνυπάρχουν σε μοναδική αρμονία. Αυτό όμως που δεν είναι ευρέως γνωστό, είναι το γεγονός ότι στις περισσότερες ελληνικές πόλεις (*με κύριους εκφραστές τις σπουδαιότερες πόλεις-κράτη, την Αθήνα και τη Σπάρτη*), υπήρχε οργανωμένο πρόγραμμα γύμνασης για τον πληθυσμό, καθορισμένο μάλιστα από την πολιτεία με σχετικό νόμο.

Στην Αθήνα, έκανε τη γυμναστική υποχρεωτική για τους νέους (*τους άρρενες*), από την παιδική ως τη μέση ηλικία, ο σπουδαίος νομοθέτης Σόλων. Στα πλαίσια της γενικής πεποίθησης ότι η άσκηση προάγει την υγεία η οποία με τη σειρά της συνδέεται με την πνευματική ανέλιξη. Ο Αριστοτέλης μάλιστα θεωρείται ότι έθεσε πρώτος ορισμό για αυτό που σήμερα λέμε Επιστήμη της Φυσικής Αγωγής και του Αθλητισμού, λέγοντας ότι σκοπός της γυμναστικής είναι να γυμνάσει το σύνολο του πληθυσμού και όχι μόνο τα *"ταλαντούχα"* άτομα. Επομένως οφείλει να προσδιορίζει και το είδος της άσκησης που

είναι κατάλληλο για το κάθε άτομο αλλά και να μην ξεφεύγει από τα όρια της αγωγής και της αισθητικής.

Στη Σπάρτη, ο Λυκούργος ήταν αυτός που έθεσε τις παραμέτρους της υποχρεωτικής εκγύμνασης και του φάσματος της διατροφής. Ήταν σαφώς πιο διευρυμένες και αυστηρότερες από εκείνες των Αθηνών. Στην κοινωνία των σπαρτιατών ο πλούτος (με την κλασική έννοια της κτίσης χρυσού και πολύτιμων μετάλλων) ήταν ανύπαρκτος και κόσμημα θεωρούνταν το εύρωστο, όμορφο σώμα. Στην πραγματικότητα δεν εξαιρούνταν σχεδόν κανένας από την άσκηση, ούτε τα κορίτσια και οι γυναίκες, ενώ υπήρχαν καθορισμένα όρια τόσο για την ελάχιστη όσο και για την πιο πλούσια διατροφή ώστε να εμποδίζεται η πολυφαγία και ταυτόχρονα να εξασφαλίζεται στους σκληρότερα γυμναζόμενους πολίτες επαρκής ποσότητα φαγητού η οποία θα διατηρούσε το σώμα τους στην άριστη επιθυμητή κατάσταση. Από τον 8 π.Χ. αιώνα μάλιστα, απαγορευόταν στους πολίτες να καταπονούνται σωματικά για κανένα άλλο λόγο εκτός της άσκησης (*Pathfinder "το βιβλίο της Πανδώρας"*).

Το μάθημα της φυσικής αγωγής στον αρχαίο ελληνικό κόσμο. Κατά το παράδειγμα της Αθήνας και της Σπάρτης, οι περισσότερες ελληνικές πόλεις διατηρούσαν δημόσια γυμνάσια και παλαίστρες. Δεν ήταν μόνο χώροι άθλησης αλλά ήταν και χώροι για κοινωνικές συναθροίσεις και πνευματικές ζυμώσεις. Στους αθηναϊκούς αθλητικούς χώρους η άθληση γινόταν και υπό τη συνοδεία αυλού ώστε να συνδυάζεται η γυμναστική με την πνευματική καλλιέργεια και οι αθλητές να αποκτούν αρμονία και ρυθμικότητα στις κινήσεις τους. Οι "απόφοιτοι" του κάθε γυμναστηρίου οργανώνονταν μάλιστα σε μια πρόδρομη μορφή των σημερινών συλλόγων.

Εκεί εκτελούνταν τα "Γυμνάσια", ένα σύνολο ασκήσεων με κύριο στόχο την ενδυνάμωση του μυοσκελετικού συστήματος. Το πρόγραμμα προπόνησης ενός αθλητή της εποχής, αποτελούνταν κατά βάση από τις παρακάτω ασκήσεις:

- α) "Αλτηροβολία", Όπου το σώμα και κυρίως οι μυς του κορμού, γυμναζόταν με συνεχόμενες άρσεις αλτήρων. Οι αλτήρες ήταν πολύ διαδεδομένο μέσον εκγύμνασης στους αρχαίους χρόνους. Η μέθοδος αυτή εφαρμοζόταν και για το άλμα σε μήκος.
- β) "Χειρονομία", Κατά την οποία οι αθλητές μιμούνταν τις κινήσεις της πυγμαχίας (*"Πυγμής"*), Με φανταστικό αντίπαλο. Ήταν στοχευμένη στην ενδυνάμωση του κορμού και των χεριών.
- γ) "Σκιαμαχία" που περιελάμβανε μιμητικές κινήσεις του αθλήματος της οπλομαχίας και εδώ χωρίς αντίπαλο.
- δ) "Πιτυλίζειν". Σε αυτό οι αθλητές μιμούνταν τις κινήσεις της κωπηλασίας και φυσικά γύμναζαν κυρίως το επάνω μέρος του σώματος.
- ε) "Ανατροχασμός" για την ενδυνάμωση των ποδιών και κυρίως του πίσω μέρους τους. Εδώ οι αθλητές έτρεχαν προς τα πίσω.
- στ) "Περιτροχασμός", Για γενική ενδυνάμωση των ποδιών και του καρδιοαναπνευστικού, κατά τον οποίο γινόταν τρέξιμο κυκλικά στο στάδιο.

Τα γυμνάσια ήταν επιπλέον επανδρωμένα με "υπαλλήλους" που επιτηρούσαν τους ασκούμενους (τους παιδαγωγούς), Ενώ ο τότε δάσκαλος για τη Φυσική Αγωγή, λεγόταν "παιδοτρίβης". Η προπόνηση χωριζόταν στην "προπαρασκευή" (προθέρμανση) και την "κατασκευή" (αντίστοιχο του κυρίου μέρους της προπόνησης). Το πρόγραμμα προσαρμοζόταν μάλιστα ανάλογα με τον τόπο, τον καιρό, την εποχή του έτους, τη θερμοκρασία, τη τμήμα της ημέρας που εκτελούνταν (πρωί, μεσημέρι ή απόγευμα) και το επίπεδο του αθλητή. Ακόμα ο χαρακτήρας, η ψυχική διάθεση (αυτοδιάθεση) του ασκούμενου, όψη στο σχεδιασμό του προγράμματος (Νικολαΐδου Ε. – 2003). Επίσης γινόταν και χρήση μεθόδων αποκατάστασης λαμβάνονταν υπ' υπό μορφή ιαματικών λουτρών, αμμόλουτρων, επαλείψεων ή και μαλάξεων με ελαιόλαδο και αιθέρια έλαια. Οι Έλληνες ασχολούνταν με πολλά αγωνίσματα (εντός ή εκτός Ολυμπιακού προγράμματος), όπως: Δρόμοι διαφόρων αποστάσεων, απλοί (Στάδιο: 180 με 200 μέτρα, δίαυλος: ίσος με δύο στάδια, δόλιχος: 7, 10, 12, 20 ή 24 κατά καιρούς στάδια) ή με τμήματα του στρατιωτικού εξοπλισμού τους (οπλίτης δρόμος σε διάφορες αποστάσεις, φέροντας άλλοτε πανοπλία, άλλοτε κράνος και ασπίδα και άλλοτε μόνο ασπίδα) ή με μεταφορά δάδας (λαμπαδηδρομία 2500 χιλιομέτρων περίπου) ή και με σκυτάλη(σκυταλοδρομία). Έκαναν ρίψεις ακοντίου και δίσκου, άλμα σε μήκος, πάλη, πυγμαχία, παγκράτιο (ένα εξαιρετικά επικίνδυνο συνδυασμό πυγμαχίας και πάλης). Είχαν επίσης ιππικά αγωνίσματα, όπου νικητής ή Ολυμπιονίκης θεωρούνταν ο ιδιοκτήτης του αλόγου ή του άρματος και όχι ο αναβάτης ή ο ηνίοχος (Μήνη Χ. – 2007). Έτσι ήταν και τα μοναδικά αγωνίσματα στα οποία Ολυμπιονίκης κατά την αρχαιότητα, μπορούσε να είναι και γυναίκα (ή παιδί ή ακόμα και πόλη!), Με πρώτη και πιο ονομαστή την δύο φορές Ολυμπιονίκη Κυνίσκα, κόρη του βασιλιά της Σπάρτης Αρχίδαμου και αδελφή του Αγησίλαου του Β, ο οποίος την προέτρεψε να εκθρέψει άλογα για το σκοπό αυτό (Πλούταρχος, Αγησ. 20. 1.). Μάλιστα η σύγχρονη ποιήτρια Ζωή Καρέλλη, έχει αφιερώσει σε αυτή το ποίημα "Κύνισκα η Σπαρτιάτις" (Καρέλλη Ζ. 1973). Οι περισσότερες γυναίκες Ολυμπιονίκες κατάγονταν από τη Σπάρτη. Εκτός αυτών ασχολούνταν με την κωπηλασία, την τοξοβολία και το κολύμπι. Αξιοσημείωτο επίσης είναι το ότι έπαιζαν και ορισμένα είδη παιχνιδιών με μπάλα. Από απεικονίσεις σε αγγεία και από ανάγλυφες παραστάσεις, γνωρίζουμε ότι ένα έμοιαζε με το σημερινό βόλεϊ, χωρίς όμως το δίχτυ, ένα άλλο περιελάμβανε κάποια στοιχεία ποδοσφαίρου (το επίσκυρο) και ένα τρίτο ήταν παρόμοιο με το σύγχρονο αγγλικό κρίκετ. Συγκεκριμένα, κάθε παίκτης κρατούσε μια βακτηρία (μπαστούνι), Γυρισμένη ανάποδα και με την λαβή της χτυπούσαν μια σφαίρα που βρισκόταν στο έδαφος. Είτε κατά τα αθηναϊκά πρότυπα είτε κατά το αυστηρό σπαρτιατικό σύστημα, ένα είναι το βέβαιο: Τα ιδεώδη της γυμναστικής της ομορφιάς, της σωστής διατροφής και του αθλητισμού, πουθενά στον κόσμο δεν υμνήθηκαν περισσότερο από ότι στον δικό μας αρχαίο κόσμο. Εξυψώθηκαν μάλιστα στο ίδιο επίπεδο με το πνεύμα. Γιατί μόνο ο ελληνικός πολιτισμός την ανέδειξε απόλυτη ισορροπία μεταξύ σώματος και πνεύματος

εντάσσοντας πρώτος την φυσική αγωγή στις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των πολιτών!

Η ΣΠΑΡΤΙΑΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ.

Η «Σπαρτιατική αγωγή» στις περισσότερες λογοτεχνίες παρουσιάζεται ως ένας κατάλογος φρικιαστικών ενεργειών – πράξεων τις οποίες ουδείς γονέας θα επέτρεπε να συμβούν στα παιδιά του. Προκαλεί ακόμη περισσότερη αναστάτωση για τη λέξη αγωγή (raise) λέγοντας ότι προσομοιάζει σε μεταχείριση βοοειδών (Paul Cartledge, Σκέψεις για την Σπάρτη, Duckworth, Λονδίνο, 2001) – αν και η αγγλική λέξη «raise» χρησιμοποιείται τόσο για παιδιά, όσο και για ζώα (εκτροφή) χωρίς βέβαια τα παιδιά Αμερικανών, Βρετανών και Αυστραλών να εντάσσονται στην κατηγορία του ζωικού κεφαλαίου.

Η προσέγγιση στη λογοτεχνία και τον κινηματογράφο είναι.....ότι τα αγόρια της Σπάρτης (ενδεχομένως και τα κορίτσια) πάρθηκαν από τα σπίτια τους σε ηλικία επτά ετών και έκτοτε οι γονείς δεν αναμίχθηκαν στην ανατροφή τους. Υποτίθεται ότι ήσαν υπό την αποκλειστική κηδεμονία των παιδονόμων και των βοηθών τους «ειρένων» (εκλεγμένοι ηγέτες της αγέλης) οι οποίοι έφεραν μαστίγιο. Τα αγόρια όπως παρουσιάζεται, ουσιαστικά δεν μάθαιναν..... έτρεχαν συνεχώς γυμνά, έκλεβαν για να τραφούν, πάλευαν συνεχώς μεταξύ τους, ενώ ταυτόχρονα εκφοβίζονταν και εξαναγκάζονταν στην «δια της βίας» υπακοή στους μεγαλύτερους τους. Ωστόσο εξ' όσων γνωρίζουμε η Σπαρτιατική κοινωνία δεν ήταν σύμφωνη με ένα τέτοιο εκπαιδευτικό σύστημα.

Κατ' αρχάς, υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις ότι οι οικογενειακοί δεσμοί ήσαν το ίδιο ισχυροί στη Σπάρτη όσο και αλλού. Στην πραγματικότητα ουδεμία κοινωνία, έχει καταφέρει να πετύχει την καταστροφή του θεσμού της οικογένειας.....ακόμη και όταν προσπάθησαν, όπως στη Σοβιετική Ένωση και την κομμουνιστική Κίνα. Από τη σύγχρονη εμπειρία γνωρίζουμε ότι η συμμετοχή ακόμη και σε

οικοτροφείο μακριά από την οικογενειακή εστία, δεν σημαίνει κατ' ανάγκη την έλλειψη γονικού ενδιαφέροντος στην ανατροφή ενός παιδιού. Συνεπώς είναι γελοίο να σκεφτόμαστε ότι οι Σπαρτιάτες γονείς δεν ενδιαφέρονταν για τα παιδιά τους μόνο και μόνο επειδή συμμετείχαν στην «αγωγή». Η «αγωγή» εξάλλου βρισκόταν στην καρδιά

της Σπάρτης. Τα παιδιά της αγωγής έβλεπαν τους πατέρες τους (οι οποίοι ελάμβαναν μέρος στα κοινά και έτρωγαν στα συσσίτιά τους) στο σχολείο σχεδόν καθημερινά. Ασχέτως της καθημερινής επαφής με τους πατέρες, τους αδελφούς και τις μητέρες, μπορούμε να υποθέσουμε ότι η αγωγή δεν «λειτουργούσε 365 ημέρες το χρόνο». Ακριβώς όπως και κάθε άλλο σχολείο στην ιστορία, η αγωγή είχε «διακοπές» καθότι γνωρίζουμε τουλάχιστον 12 περιόδους εορτών ανά έτος (βλ. Νικόλαος Κουλουμπής, «Η λατρεία και ο ρόλος της θρησκείας στη διαμόρφωση της σπαρτιατικής πολιτείας» Σπάρτη:.. Εφημερίδα της Αρχαίας Σπάρτης και Ελληνική Ιστορία, Τόμος 6, παρ. 1). Οι Σπαρτιάτες εξάλλου, ελάμβαναν πολύ σοβαρά τον εορτασμό των θρησκευτικών εορτών. Κατά τη διάρκεια εκστρατείας οι στρατιώτες είχαν τη δυνατότητα να επιστρέψουν στην πατρίδα τους για τις εορτές, γεγονός ιδιαίτερα σημαντικό γι' αυτούς, όπως και το γεγονός ότι απαγορευόταν η προέλαση του στρατού κατά τη διάρκεια ορισμένων εορτών (εξ ου και η αργοπορία άφιξης του Σπαρτιατικού στρατού κατά τη μάχη του Μαραθώνα, όπως επίσης και η αποστολή μίας μικρής εμπροσθοφυλακής στις Θερμοπύλες.) Δεν είναι λογικό λοιπόν να υποθέσουμε ότι αυτό που εφαρμόζεται στον σπαρτιατικό στρατό δεν ίσχυε για το δημόσιο σχολείο! Το πιο πιθανό είναι ότι η «αγωγή» έκλεινε για διακοπές και όλοι οι μαθητές επέστρεφαν «σπίτι για τις διακοπές» όπως και οι είρηνες (αρχηγοί της φυλής) οι εκπαιδευτές και όλο το προσωπικό της σχολής.

Η εξίσου κοινή παραδοχή η οποία βασίζεται σε αποσπασματικές αρχαίες πηγές ότι ποτέ τα αγόρια δεν χόρταιναν και ήσαν αναγκασμένα να κλέβουν για να

συμπληρώσουν τη διατροφή τους δεν συνάδει με τη λειτουργία της οικονομίας. Ουδεμία κοινωνία μπορεί να λειτουργήσει εάν η κλοπή δεν αξιολογείται ως μεμονωμένη πράξη εγκληματιών, αλλά ως αναγκαιότητα για όλους τους νέους μεταξύ των ηλικιών 7 και 20. Αν όλοι οι νέοι έκλεβαν συνεχώς, η υπόλοιπη κοινωνία θα ήταν αναγκασμένη να δαπανά υπέρογκα ποσά σε χρόνο και πόρους για την προστασία των προϊόντων τους. Κάθε ακίνητο θα είχε μετατραπεί σε ένοπλο στρατόπεδο και θα υπήρχαν νυχτερινές συμπλοκές μεταξύ πεινασμένων νέων και απελπισμένων ειλότων, προκειμένου να σώσουν τις καλλιέργειες και τα υπάρχοντά τους. Τίποτα από όλα αυτά συνέβαινε στη Σπάρτη μιας κοινωνίας γνωστής για την εσωτερική αρμονία και τα χαμηλά επίπεδα κοινού εγκλήματος.

Ο Nigel Kennel υποστηρίζει πειστικά ότι η «κλοπή» επιτρεπόταν μόνο για περιορισμένο χρονικό διάστημα, σε ένα μόνο στάδιο της ανατροφής ενός αγοριού (Nigel Kennel, Το Γυμνάσιο της Αρετής «Παιδεία και Πολιτισμός στην Αρχαία Σπάρτη» University of

North Carolinas, Chapel Hill & London, 1995). Όσον αφορά στην τιμωρία εφόσον συλλαμβάνονταν, είναι πολύ φυσικό και αποδεκτό ακόμη και από την πλευρά του κλέφτη. Εξάλλου, ουδέποτε τιμωρήθηκε ανεξιχνίαστο έγκλημα και αυτό δεν έχει αλλάξει τα τελευταία 2.500 χρόνια.

Η αντίληψη ότι τα αγόρια συνεχώς πολεμούσαν μεταξύ τους και μάλιστα ενθαρρύνονταν να το πράξουν είναι εξίσου απαράδεκτο καθότι τα αγόρια της ίδιας ηλικιακής ομάδας αναπόφευκτα θα συνυπηρετούσαν στο στρατό. Ο Σπαρτιατικός στρατός εφημιζέτο για την εξαιρετική συνοχή στις τάξεις του. Τέτοιου είδους συνοχή δεν επιτυγχάνεται με ενθάρρυνση ανταγωνισμού και άμιλλας σε υπερβολικό βαθμό. Η ισχυρή έμφαση στον υγιή ανταγωνισμό ήταν διαδεδομένη σε όλη την αρχαία Ελλάδα. Οι Σπαρτιάτες νέοι ασχολούνται με ομαδικά αθλήματα με σκοπό την ανάπτυξη ομαδικού πνεύματος και υγιούς ανταγωνισμού. Είναι λογικό να υποθέσει κάποιος ότι ο ανταγωνισμός και η αντιπαλότητα μπορούσαν να εκφυλιστούν σε «πόλεμο». Αλλά η Σπάρτη, περισσότερο από ό, τι άλλες ελληνικές πόλεις – κράτη, διασφάλιζε ότι τέτοιου είδους αντιπαλότητες δεν ξέφευγαν εκτός ελέγχου, καθότι οι πολίτες έπρεπε να συνεργαστούν αρμονικά στην στρατιωτική φάλαγγα.

Όσο για το επιχείρημα ότι..... «η νεολαία της αγωγής ήταν αξιοθρήνητα εξαρτώμενη και υπάκουη στους μεγαλύτερους και μια τέτοια συμπεριφορά δεν συνάδει με το

υψηλό πνεύμα – αυτοπεποίθηση των νέων» η απάντηση είναι ότι η Σπαρτιατική πειθαρχία αναδείκνυε εξαιρετικά ευγενικούς νεαρούς πειθαρχημένους, με σεβασμό στους μεγαλύτερους και σύμφωνα με τα αρχαία πρότυπα. Υπάρχει τεράστια διαφορά στο να είναι ευγενικοί από το να είναι φοβισμένα – πειθήνια – άβουλα πλάσματα. Σε παρόμοια περίπτωση οι Άγγλοι μαθητές του 19^{ου} – αρχές του 20^{ου} αιώνα ήσαν διαβόητοι για την ευπρέπεια και την ευγένειά τους χωρίς αυτό βέβαια να συνδυάζεται με βίαιο εξαναγκασμό σε πειθώ και υπακοή.

Ο ισχυρισμός ότι η νεολαία της Σπάρτης στο μόνο που εκπαιδευόταν ήταν η αντοχή, η κλοπή, ο ανταγωνισμός και οι τρόποι συμπεριφοράς, δεν ισχύει για μια κοινωνία που για εκατοντάδες χρόνια κυριάρχησε στην αρχαία Ελλάδα και της οποίας το σύστημα εκπαίδευσης υπήρξε αντικείμενο θαυμασμού από πολλούς Αθηναίους διανοούμενους. Ξεκινώντας με έμμεσες αποδείξεις, οι Σπαρτιάτες δεν θα μπορούσαν να αποκτήσουν τον σεβασμό του αρχαίου κόσμου, στον οποίο κυριαρχούσαν πολύπλοκοι διπλωματικοί ελιγμοί και να προσελκύσουν υιούς διανοουμένων, όπως ο Ξενοφών προκειμένου να φοιτήσουν στην «αγωγή» αν ήσαν «άξεστα και αναλφάβητα θηρία» όπως τους παρουσιάζουν κάποιοι σύγχρονοι συγγραφείς. Οι Σπαρτιάτες γνώριζαν τους νόμους και την διπλωματία πολύ καλά και τα λόγια τους, θεωρήθηκαν τόσο ευφυή που

χρησιμοποιήθηκαν κατά κόρον από τους συγχρόνους ιστορικούς – λόγιους. Ο Πλούταρχος ισχυρίζεται ότι τους Σπαρτιάτες χαρακτήριζε περισσότερο «η αφοσίωση στην πνευματική άσκηση από την αγάπη στην σωματική άσκηση» (Λυκούργος: 20) εξάλλου είναι γνωστό ότι οι Σπαρτιάτες είχαν γοητεύσει κορυφαίους φιλοσόφους, όπως ο Πυθαγόρας. Οι Σπαρτιάτες είχαν επίσης υψηλή εκτίμηση στην ποίηση, όπως αποδεικνύεται από τις εορτές και διαγωνισμούς, με τη μορφή στίχων και επιπλέον αρχαίες πηγές τονίζουν τη Σπαρτιατική έμφαση στη μουσική εκπαίδευση και τον χορό. Τέλος η πληθώρα των επιγραφών και αφιερωμάτων που βρέθηκαν στην Σπάρτη αποτελούν σαφή απόδειξη ύπαρξης μιας εγγράμματης κοινωνίας εξάλλου ουδείς επιάρεται μέσω πέτρινων επιγραφών για τα επιτεύγματα του, όταν ζει σε κοινωνία αναλφάβητων.

Όλοι συμφωνούν ότι η Σπαρτιατική εκπαίδευση σχεδιάστηκε για να διαμορφώσει τους αποφοίτους της αγωγής σε ικανούς στρατιώτες, καθότι οι δεξιότητες – ικανότητες που απαιτούνται από έναν καλό στρατιώτη (διαχρονικά) περιλαμβάνουν πολύ περισσότερα από την επιδεξιότητα στα όπλα, την φυσική κατάσταση, την αντοχή και υπακοή. Ένας

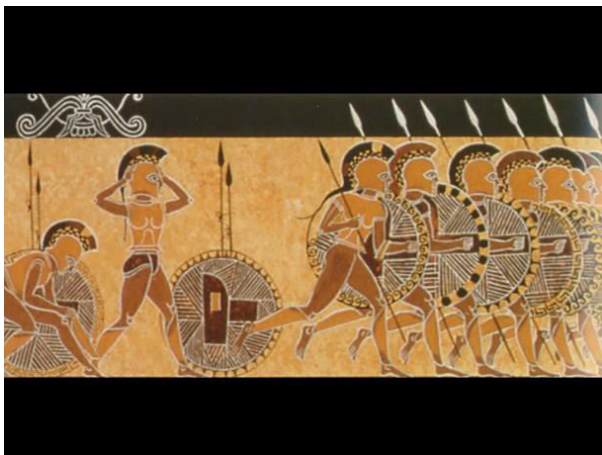
καλός στρατιώτης στον αρχαίο κόσμο έπρεπε να είναι σε θέση να ιχνηλατεί, να προβλέπει μελετώντας τα σύννεφα, να πλοηγείται ακολουθώντας τα άστρα, να αναγνωρίζει τα δηλητηριώδη φυτά, να εφαρμόζει πρώτες βοήθειες, να κατασκευάζει οχυρώσεις – τάφρους και πολλά άλλα. Όλη αυτή η γνώση εδιδάσκετο στην Σπαρτιατική νεολαία στην «αγωγή».

Τέλος, θα αναφερθώ στην πλέον διαστρεβλωμένη πτυχή της «αγωγής».....την υποτιθέμενη

θεσμοθετημένη παιδεραστία. Χωρίς να εμπλακούμε σε αντιπαραθέσεις ως προς τη χρονολόγηση και την προέλευση των πηγών που υποστηρίζουν την θεσμοθετημένη παιδεραστία, πρέπει κατ' αρχάς να αναφερθούμε στο αδιαμφισβήτητο γεγονός της εξέχουσας θέσης που κατείχαν οι γυναίκες της Σπάρτης στην κοινωνία. Ωστόσο, η εν λόγω υψηλή θέση είναι εντελώς ασυμβίβαστη με την εικόνα μιας κοινωνίας που αποτελείται από άνδρες οι οποίοι υπέστησαν κακοποίηση στην παιδική τους ηλικία. Ο ίδιος ο Αριστοτέλης αντιτιθέμενος στην εξουσία των γυναικών το αποδίδει στην μιλιταριστική κοινωνία στην οποία ο ομοφυλοφιλικός έρωτας δεν ήταν αποδεκτός. Πιο σημαντικό είναι το γεγονός ότι η σύγχρονη ψυχολογία αποδεικνύει ότι τα κακοποιημένα αγόρια μεγαλώνοντας, περιφρονούν τις γυναίκες. Για οτιδήποτε άλλο μπορεί κανείς να κατηγορήσει τους Σπαρτιάτες εκτός από το ότι περιφρονούσαν τις γυναίκες.

Απαλλαγμένος από κοινότυπες παρανοήσεις σχετικά με τη φύση της Σπαρτιατικής αγωγής, ο θεσμός καθίσταται όχι μόνο αποδεκτός, αλλά ακόμη και αξιοθαύμαστος – κάτι που θα ήταν συνεπές με την ιστορική καταγραφή. Είναι γνωστό ότι πολλοί σοφοί άνδρες, όπως ο Σωκράτης, ήταν θαυμαστές της Σπαρτιατικής «αγωγής».

Οι σύγχρονοι μελετητές της αρχαίας Σπαρτιατικής κοινωνίας πρέπει να σταματήσουν να βασίζονται σε παράλογα σχόλια και να χρησιμοποιήσουν την κοινή λογική προκειμένου

να αξιολογήσουν την «Σπαρτιατική αγωγή».

Αγγείο με αναπαράσταση οπλιτών.

Η «Σπαρτιατική αγωγή» στις περισσότερες λογοτεχνίες παρουσιάζεται ως ένας κατάλογος φρικιαστικών ενεργειών – πράξεων τις οποίες ουδείς γονέας θα επέτρεπε να συμβούν στα παιδιά του. Ο Paul Cartledge προκαλεί ακόμη περισσότερη αναστάτωση για τη λέξη αγωγή (*raise*) λέγοντας ότι

προσομοιάζει σε μεταχείριση βοοειδών (*Paul Cartledge, Σκέψεις για την Σπάρτη, Duckworth, Λονδίνο, 2001*) – αν και η αγγλική λέξη «*raise*» χρησιμοποιείται τόσο για παιδιά, όσο και για ζώα (*εκτροφή*) χωρίς βέβαια τα παιδιά Αμερικανών, Βρετανών και Αυστραλών να εντάσσονται στην κατηγορία του ζωικού κεφαλαίου.

Η προσέγγιση στη λογοτεχνία και τον κινηματογράφο είναι... ότι τα αγόρια της Σπάρτης (*ενδεχομένως και τα κορίτσια*) πάρθηκαν από τα σπίτια τους σε ηλικία επτά ετών και έκτοτε οι γονείς δεν αναμίχθηκαν στην ανατροφή τους. Υποτίθεται ότι ήσαν υπό την αποκλειστική κηδεμονία των παιδονόμων και των βοηθών τους «ειρένων» (*εκλεγμένοι ηγέτες της αγέλης*) οι οποίοι έφεραν μαστίγιο. Τα αγόρια όπως παρουσιάζεται, ουσιαστικά δεν μάθαιναν... έτρεχαν συνεχώς γυμνά, έκλεβαν για να τραφούν, πάλευαν συνεχώς μεταξύ τους, ενώ ταυτόχρονα εκφοβίζονταν και εξαναγκάζονταν στην «δια της βίας» υπακοή στους μεγαλύτερους τους.

Ωστόσο εξ' όσων γνωρίζουμε η Σπαρτιατική κοινωνία δεν ήταν σύμφωνη με ένα τέτοιο εκπαιδευτικό σύστημα.

Κατ' αρχάς, υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις ότι οι οικογενειακοί δεσμοί ήσαν το ίδιο ισχυροί στη Σπάρτη όσο και αλλού. Στην πραγματικότητα ουδεμία κοινωνία, έχει καταφέρει να πετύχει την καταστροφή του θεσμού της οικογένειας... ακόμη και όταν προσπάθησαν, όπως στη Σοβιετική Ένωση και την κομμουνιστική Κίνα. Από τη σύγχρονη εμπειρία γνωρίζουμε ότι η συμμετοχή ακόμη και σε οικοτροφείο μακριά από την οικογενειακή εστία, δεν σημαίνει κατ' ανάγκη την έλλειψη γονικού ενδιαφέροντος στην ανατροφή ενός παιδιού. Συνεπώς είναι γελοίο να σκεφτόμαστε ότι οι Σπαρτιάτες γονείς δεν ενδιαφέρονταν για τα παιδιά τους μόνο και μόνο επειδή συμμετείχαν στην «αγωγή». Η «αγωγή» εξάλλου βρισκόταν στην καρδιά της Σπάρτης. Τα παιδιά της αγωγής έβλεπαν

τους πατέρες τους (οι οποίοι ελάμβαναν μέρος στα κοινά και έτρωγαν στα συσσίτιά τους) στο σχολείο σχεδόν καθημερινά.

Ασχέτως της καθημερινής επαφής με τους πατέρες, τους αδελφούς και τις μητέρες, μπορούμε να υποθέσουμε ότι η αγωγή δεν "λειτουργούσε 365 ημέρες το χρόνο".

Ακριβώς όπως και κάθε άλλο σχολείο στην ιστορία, η αγωγή είχε «διακοπές» καθότι γνωρίζουμε τουλάχιστον 12 περιόδους εορτών ανά έτος (βλ. Νικόλαος Κουλουμπής, «Η λατρεία και ο ρόλος της θρησκείας στη διαμόρφωση της σπαρτιατικής πολιτείας» Σπάρτη:.. Εφημερίδα της Αρχαίας Σπάρτης και Ελληνική Ιστορία, Τόμος 6, παρ. 1). Οι Σπαρτιάτες εξάλλου, ελάμβαναν πολύ σοβαρά τον εορτασμό των θρησκευτικών εορτών. Κατά τη διάρκεια εκστρατείας οι στρατιώτες είχαν τη δυνατότητα να επιστρέψουν στην πατρίδα τους για τις εορτές, γεγονός ιδιαίτερα σημαντικό γι' αυτούς, όπως και το γεγονός ότι απαγορευόταν η προέλαση του στρατού κατά τη διάρκεια ορισμένων εορτών (εξ ου και η αργοπορία άφιξης του Σπαρτιατικού στρατού κατά τη μάχη του Μαραθώνα, όπως επίσης και η αποστολή μίας μικρής εμπροσθοφυλακής στις Θερμοπύλες.) Δεν είναι λογικό λοιπόν να υποθέσουμε ότι αυτό που εφαρμόζεται στον σπαρτιατικό στρατό δεν ίσχυε για το δημόσιο σχολείο! Το πιο πιθανό είναι ότι η «αγωγή» έκλεινε για διακοπές και όλοι οι μαθητές επέστρεφαν «σπίτι για τις διακοπές» όπως και οι είρηνες (αρχηγοί της φυλής) οι εκπαιδευτές και όλο το προσωπικό της σχολής.

Η εξίσου κοινή παραδοχή η οποία βασίζεται σε αποσπασματικές αρχαίες πηγές ότι ποτέ τα αγόρια δεν χόρταιναν και ήσαν αναγκασμένα να κλέβουν για να συμπληρώσουν τη διατροφή τους δεν συνάδει με τη λειτουργία της οικονομίας. Ουδεμία κοινωνία μπορεί να λειτουργήσει εάν η κλοπή δεν αξιολογείται ως μεμονωμένη πράξη εγκληματιών, αλλά ως αναγκαιότητα για όλους τους νέους μεταξύ των ηλικιών 7 και 20. Αν όλοι οι νέοι έκλεβαν συνεχώς, η υπόλοιπη κοινωνία θα ήταν αναγκασμένη να δαπανά υπέρογκα ποσά σε χρόνο και πόρους για την προστασία των προϊόντων τους. Κάθε ακίνητο θα είχε μετατραπεί σε ένοπλο στρατόπεδο και θα υπήρχαν νυχτερινές συμπλοκές μεταξύ πεινασμένων νέων και απελπισμένων ειλώτων, προκειμένου να σώσουν τις καλλιέργειες και τα υπάρχοντά τους. Τίποτα από όλα αυτά συνέβαινε στη Σπάρτη... μιας κοινωνίας γνωστής για την εσωτερική αρμονία και τα χαμηλά επίπεδα κοινού εγκλήματος.

Ο Nigel Kennel υποστηρίζει πειστικά ότι η "κλοπή" επιτρεπόταν μόνο για περιορισμένο χρονικό διάστημα, σε ένα μόνο στάδιο της ανατροφής ενός αγοριού (Nigel Kennel, *To Γυμνάσιο της Αρετής «Παιδεία και Πολιτισμός στην Αρχαία Σπάρτη» University of North Carolinas, Chapel Hill & London, 1995*). Όσον αφορά στην τιμωρία εφόσον συλλαμβάνονταν, είναι πολύ φυσικό και αποδεκτό ακόμη και από την πλευρά του κλέφτη. Εξάλλου, ουδέποτε τιμωρήθηκε ανεξιχνίαστο έγκλημα... και αυτό δεν έχει αλλάξει τα τελευταία 2.500 χρόνια.

Η αντίληψη ότι τα αγόρια συνεχώς πολεμούσαν μεταξύ τους και μάλιστα ενθαρρύνονταν να το πράξουν είναι εξίσου απαράδεκτο καθότι τα αγόρια της ίδιας ηλικιακής ομάδας αναπόφευκτα θα συνυπηρετούσαν στο στρατό. Ο Σπαρτιατικός στρατός εφημίζετο για την εξαιρετική συνοχή στις τάξεις του. Τέτοιου είδους συνοχή δεν επιτυγχάνεται με

ενθάρρυνση ανταγωνισμού και άμιλλας σε υπερβολικό βαθμό. Η ισχυρή έμφαση στον υγιή ανταγωνισμό ήταν διαδεδομένη σε όλη την αρχαία Ελλάδα. Οι Σπαρτιάτες νέοι ασχολούνται με ομαδικά αθλήματα με σκοπό την ανάπτυξη ομαδικού πνεύματος και υγιούς ανταγωνισμού. Είναι λογικό να υποθέσει κάποιος ότι ο ανταγωνισμός και η αντιπαλότητα μπορούσαν να εκφυλιστούν σε «πόλεμο». Αλλά η Σπάρτη, περισσότερο από ό, τι άλλες ελληνικές πόλεις – κράτη, διασφάλιζε ότι τέτοιου είδους αντιπαλότητες δεν ξέφευγαν εκτός ελέγχου, καθότι οι πολίτες έπρεπε να συνεργαστούν αρμονικά στην στρατιωτική φάλαγγα.

Όσο για το επιχείρημα ότι... «η νεολαία της αγωγής ήταν αξιοθρήνητα εξαρτώμενη και υπάκουη στους μεγαλύτερους και μια τέτοια συμπεριφορά δεν συνάδει με το υψηλό πνεύμα – αυτοπεποίθηση των νέων»... η απάντηση είναι ότι η Σπαρτιατική πειθαρχία αναδείκνυε εξαιρετικά ευγενικούς νεαρούς πειθαρχημένους, με σεβασμό στους μεγαλύτερους και σύμφωνα με τα αρχαία πρότυπα. Υπάρχει τεράστια διαφορά στο να είναι ευγενικοί από το να είναι φοβισμένα – πειθήνια – άβουλα πλάσματα. Σε παρόμοια περίπτωση οι Άγγλοι μαθητές του 19ου – αρχές του 20ου αιώνα ήσαν διαβόητοι για την ευπρέπεια και την ευγένειά τους χωρίς αυτό βέβαια να συνδυάζεται με βίαιο εξαναγκασμό σε πειθώ και υπακοή.

Ο ισχυρισμός ότι η νεολαία της Σπάρτης στο μόνο που εκπαιδευόταν ήταν η αντοχή, η κλοπή, ο ανταγωνισμός και οι τρόποι συμπεριφοράς, δεν ισχύει για μια κοινωνία που για εκατοντάδες χρόνια κυριάρχησε στην αρχαία Ελλάδα και της οποίας το σύστημα εκπαίδευσης υπήρξε αντικείμενο θαυμασμού από πολλούς Αθηναίους διανοούμενους. Ξεκινώντας με έμμεσες αποδείξεις, οι Σπαρτιάτες δεν θα μπορούσαν να αποκτήσουν τον σεβασμό του αρχαίου κόσμου, στον οποίο κυριαρχούσαν πολύπλοκοι διπλωματικοί ελιγμοί και να προσελκύσουν υιούς διανοουμένων, όπως ο Ξενοφών προκειμένου να φοιτήσουν στην «αγωγή» αν ήσαν «άξεστα και αναλφάβητα θηρία» όπως τους παρουσιάζουν κάποιοι σύγχρονοι συγγραφείς. Οι Σπαρτιάτες γνώριζαν τους νόμους και την διπλωματία πολύ καλά και τα λόγια τους, θεωρήθηκαν τόσο ευφυή που χρησιμοποιήθηκαν κατά κόρον από τους συγχρόνους ιστορικούς – λόγιους. Ο Πλούταρχος ισχυρίζεται ότι τους Σπαρτιάτες χαρακτήριζε περισσότερο «η αφοσίωση στην πνευματική άσκηση από την αγάπη στην σωματική άσκηση» (*Λυκούργος: 20*) εξάλλου είναι γνωστό ότι οι Σπαρτιάτες είχαν γοητεύσει κορυφαίους φιλοσόφους, όπως ο Πυθαγόρας. Οι Σπαρτιάτες είχαν επίσης υψηλή εκτίμηση στην ποίηση, όπως αποδεικνύεται από τις εορτές και διαγωνισμούς, με τη μορφή στίχων και επιπέων αρχαίες πηγές τονίζουν τη Σπαρτιατική έμφαση στη μουσική εκπαίδευση και τον χορό. Τέλος η πληθώρα των επιγραφών και αφιερωμάτων που βρέθηκαν στην Σπάρτη αποτελούν σαφή απόδειξη ύπαρξης μιας εγγράμματης κοινωνίας... εξάλλου ουδείς επαίρεται μέσω πέτρινων επιγραφών για τα επιτεύγματα του, όταν ζει σε κοινωνία αναλφάβητων.

Όλοι συμφωνούν ότι η Σπαρτιατική εκπαίδευση σχεδιάστηκε για να διαμορφώσει τους αποφοίτους της αγωγής σε ικανούς στρατιώτες, καθότι οι δεξιότητες – ικανότητες που

απαιτούνται από έναν καλό στρατιώτη (*διαχρονικά*) περιλαμβάνουν πολύ περισσότερα από την επιδεξιότητα στα όπλα, την φυσική κατάσταση, την αντοχή και υπακοή. Ένας καλός στρατιώτης στον αρχαίο κόσμο έπρεπε να είναι σε θέση να ιχνηλατεί, να προβλέπει μελετώντας τα σύννεφα, να πλοηγείται ακολουθώντας τα άστρα, να αναγνωρίζει τα δηλητηριώδη φυτά, να εφαρμόζει πρώτες βοήθειες, να κατασκευάζει οχυρώσεις – τάφρους και πολλά άλλα . Όλη αυτή η γνώση εδιδάσκετο στην Σπαρτιατική νεολαία στην «αγωγή».

Τέλος, θα αναφερθώ στην πλέον διαστρεβλωμένη πτυχή της «αγωγής»... την υποτιθέμενη θεσμοθετημένη παιδευτική. Χωρίς να εμπλακούμε σε αντιπαραθέσεις ως προς τη χρονολόγηση και την προέλευση των πηγών που υποστηρίζουν την θεσμοθετημένη παιδευτική, πρέπει κατ' αρχάς να αναφερθούμε στο αδιαμφισβήτητο γεγονός της εξέχουσας θέσης που κατείχαν οι γυναίκες της Σπάρτης στην κοινωνία. Ωστόσο, η εν λόγω υψηλή θέση είναι εντελώς ασυμβίβαστη με την εικόνα μιας κοινωνίας που αποτελείται από άνδρες οι οποίοι υπέστησαν κακοποίηση στην παιδική τους ηλικία.

Ο ίδιος ο Αριστοτέλης αντιτιθέμενος στην εξουσία των γυναικών το αποδίδει στην μιλιταριστική κοινωνία στην οποία ο ομοφυλοφιλικός έρωτας δεν ήταν αποδεκτός. Πιο σημαντικό είναι το γεγονός ότι η σύγχρονη ψυχολογία αποδεικνύει ότι τα κακοποιημένα αγόρια μεγαλώνοντας, περιφρονούν τις γυναίκες. Για οτιδήποτε άλλο μπορεί κανείς να κατηγορήσει τους Σπαρτιάτες εκτός από το ότι περιφρονούσαν τις γυναίκες.

Απαλλαγμένος από κοινότυπες παρανοήσεις σχετικά με τη φύση της Σπαρτιατικής αγωγής, ο θεσμός καθίσταται όχι μόνο αποδεκτός, αλλά ακόμη και αξιοθαύμαστος – κάτι που θα ήταν συνεπές με την ιστορική καταγραφή. Είναι γνωστό ότι πολλοί σοφοί άνδρες, όπως ο Σωκράτης, ήταν θαυμαστές της Σπαρτιατικής «αγωγής».

Οι σύγχρονοι μελετητές της αρχαίας Σπαρτιατικής κοινωνίας πρέπει να σταματήσουν να βασίζονται σε παράλογα σχόλια και να χρησιμοποιήσουν την κοινή λογική προκειμένου να αξιολογήσουν την «Σπαρτιατική αγωγή».